

Κατευθυντήριες γραμμές του 2022 για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του κλίματος, της προστασίας του περιβάλλοντος και της ενέργειας

Βρυξέλλες, 27 Ιανουαρίου 2022

Ποιες είναι οι κύριες αλλαγές στις αναθεωρημένες κατευθυντήριες γραμμές για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του κλίματος, της προστασίας του περιβάλλοντος και της ενέργειας (CEEAG);

Οι [νέες κατευθυντήριες γραμμές](#) παρέχουν το πλαίσιο για την αποτελεσματική στήριξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας από τις δημόσιες αρχές, με τις ελάχιστες δυνατές στρεβλώσεις του ανταγωνισμού. Ειδικότερα, οι νέες κατευθυντήριες γραμμές:

- **Διευρύνουν τις κατηγορίες επενδύσεων και τεχνολογιών που τα κράτη μέλη μπορούν να στηρίξουν** για να καλύψουν νέους τομείς (π.χ. υποδομές καθαρής κινητικότητας, αποδοτική χρήση των πόρων, βιοποικιλότητα), και όλες τις τεχνολογίες που μπορούν να υλοποιήσουν την Πράσινη Συμφωνία (π.χ. ανανεώσιμο υδρογόνο, αποθήκευση ηλεκτρικής ενέργειας και απόκριση ζήτησης, απανθρακοποίηση των παραγωγικών διαδικασιών). Οι αναθεωρημένοι κανόνες επιτρέπουν εν γένει ποσά ενίσχυσης που καλύπτουν έως και το 100 % του ελλείματος χρηματοδότησης, όταν η ενίσχυση χορηγείται μετά από ανταγωνιστική διαδικασία υποβολής προσφορών, καθώς και την εισαγωγή νέων μέσων ενίσχυσης, όπως οι συμβάσεις επί διαφοράς για τις ανθρακούχες εκπομπές.
- **Αυξάνουν την ευελιξία και εξορθολογίζουν τους υφιστάμενους κανόνες**, με τη θέσπιση απλουστευμένης αξιολόγησης των οριζόντιων μέτρων στο πλαίσιο μίας μόνο ενότητας των κατευθυντήριων γραμμών (όπως η ενότητα σχετικά με τις ενισχύσεις για τη μείωση και την απορρόφηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, μεταξύ άλλων μέσω της στήριξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της ενεργειακής απόδοσης), καθώς και με την κατάργηση της απαίτησης για μεμονωμένες κοινοποιήσεις μεγάλων πράσινων έργων στο πλαίσιο καθεστώτων ενισχύσεων που έχουν προηγουμένως εγκριθεί από την Επιτροπή.
- **Θεσπίζουν διασφαλίσεις**, όπως η απαίτηση δημόσιας διαβούλευσης πάνω από ορισμένα όρια, ώστε η ενίσχυση να κατευθύνεται αποτελεσματικά εκεί που είναι αναγκαία για τη βελτίωση της προστασίας του κλίματος και του περιβάλλοντος, να μην υπερβαίνει το μέτρο του αναγκαίου για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων και να μην στρεβλώνει αδικαιολόγητα τον ανταγωνισμό ή την ακεραιότητα της ενιαίας αγοράς.
- **Διασφαλίζουν τη συνοχή με τη συναφή νομοθεσία και τις πολιτικές της ΕΕ** στους τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας, μεταξύ άλλων με τη σταδιακή κατάργηση των επιδοτήσεων για τα ορυκτά καύσιμα.

Με ποιον τρόπο συνδυάζονται οι CEEAG με τον γενικό κανονισμό απαλλαγής κατά κατηγορία (ΓΚΑΚ);

Μολονότι περιλαμβάνουν ορισμένους ειδικούς κανόνες για μικρά έργα, οι CEEAG έχουν σχεδιαστεί ώστε να καλύπτουν και μεγαλύτερα μέτρα ενίσχυσης. Λειτουργούν παράλληλα με τον γενικό κανονισμό απαλλαγής κατά κατηγορία (ΓΚΑΚ), ο οποίος προβλέπει τη δυνατότητα εφαρμογής ορισμένων μικρότερων καθεστώτων χωρίς προηγούμενη έγκριση της Επιτροπής.

Ο ΓΚΑΚ τελεί επί του παρόντος υπό στοχευμένη αναθεώρηση με στόχο την περαιτέρω διευκόλυνση των πράσινων επενδύσεων μέσω της διεύρυνσης του πεδίου εφαρμογής του ώστε να καλύπτει ενισχύσεις για επενδύσεις σε νέες τεχνολογίες, όπως το υδρογόνο και η δέσμευση και αποθήκευση ή χρήση άνθρακα, καθώς και σε τομείς καίριας σημασίας για την επίτευξη των στόχων της Πράσινης Συμφωνίας, όπως η αποδοτική χρήση των πόρων και η βιοποικιλότητα. Επίσης, οι κανόνες είναι πιο ευέλικτοι όσον αφορά τον καθορισμό των επιλέξιμων δαπανών και των εντάσεων ενίσχυσης.

Πώς θα συμβάλουν οι CEEAG στην Πράσινη Συμφωνία / στη δέσμη Fit for 55;

Οι CEEAG θα βοηθήσουν τα κράτη μέλη να επιτύχουν τους στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, με το ελάχιστο δυνατό κόστος για τους φορολογούμενους και χωρίς αδικαιολόγητες στρεβλώσεις του ανταγωνισμού. Για τον σκοπό αυτό, οι κατευθυντήριες γραμμές ευθυγραμμίζονται με

τη συναφή νομοθεσία και τις πολιτικές της ΕΕ στους τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας. Συγκεκριμένα:

- Οι CEEAG υιοθετούν μια **τεχνολογικά ουδέτερη** προσέγγιση σε σχέση με όλες τις τεχνολογίες που μπορούν να συμβάλουν στη μείωση ή την απορρόφηση των αερίων του θερμοκηπίου, συμπεριλαμβανομένων των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της ενεργειακής απόδοσης. Ωστόσο, εξακολουθεί να είναι δυνατή η διενέργεια **διαγωνισμών που αφορούν συγκεκριμένες τεχνολογίες**, για παράδειγμα όταν το δίκαιο της Ένωσης καθορίζει συγκεκριμένους τομεακούς ή τεχνολογικούς στόχους, π.χ. για την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές στο πλαίσιο της [οδηγίας για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας](#).
- Για να διευκολυνθεί η υλοποίηση του [κύματος ανακαινίσεων](#), οι CEEAG περιλαμβάνουν για πρώτη φορά ειδική ενότητα για τις **ενεργειακές και περιβαλλοντικές επιδόσεις των κτιρίων**. Αυτό θα επιτρέψει στα κράτη μέλη να συνδυάζουν ενισχύσεις για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων με ενισχύσεις για οποιαδήποτε άλλη επένδυση που βελτιώνει τις ενεργειακές ή περιβαλλοντικές επιδόσεις των κτιρίων.
- Οι CEEAG προβλέπουν σαφείς κανόνες για τη στήριξη της **καθαρής κινητικότητας**, σύμφωνα με τη [δέσμη μέτρων για την καθαρή κινητικότητα](#). Ειδικότερα, οι κατευθυντήριες γραμμές περιλαμβάνουν ειδική ενότητα που καλύπτει τις ενισχύσεις για την αγορά καθαρών οχημάτων και τη μετασκευή οχημάτων, καθώς και για την ανάπτυξη υποδομών επαναφόρτισης και ανεφοδιασμού.
- Οι CEEAG προβλέπουν ευρεία κάλυψη και σαφέστερους κανόνες για τις ενισχύσεις που αποσκοπούν στο να **αυξηθεί το επίπεδο αποδοτικότητας των πόρων** των επιχειρήσεων και να καταστεί δυνατή η ανάπτυξη μιας πιο κυκλικής οικονομίας, σύμφωνα με το [σχέδιο δράσης για την κυκλική οικονομία](#).
- Σύμφωνα με τους στόχους της [στρατηγικής για τη βιοποικιλότητα](#), οι CEEAG προβλέπουν σαφείς κανόνες προκειμένου τα κράτη μέλη να στηρίξουν την **προστασία και την αποκατάσταση της βιοποικιλότητας, την αποκατάσταση των φυσικών οικοσυστημάτων και την εφαρμογή λύσεων που βασίζονται στη φύση**, στόχοι για τους οποίους δεν υπήρχαν έως τώρα ειδικές κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά τις κρατικές ενισχύσεις.

Ποια είναι η σχέση μεταξύ των CEEAG και της ταξινόμιας;

Τόσο οι CEEAG όσο και η ταξινόμια της ΕΕ αποτελούν σημαντικούς πυλώνες της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, που υπηρετούν διαφορετικούς αλλά συμπληρωματικούς ρόλους:

- Οι CEEAG είναι το εγχειρίδιο κανόνων της ΕΕ για τη δημόσια στήριξη στους τομείς της ενέργειας και του περιβάλλοντος, το οποίο καθορίζει ποια έργα μπορούν να υποστηριχθούν με δημόσιους πόρους και πώς μπορεί να παρασχεθεί η στήριξη αυτή, ελαχιστοποιώντας παράλληλα τις επιπτώσεις στην αγορά και προσφέροντας αξία στους ευρωπαίους πολίτες.
- Η **ταξινόμια της ΕΕ** είναι ένα εργαλείο που αναπτύχθηκε για να δοθεί η δυνατότητα στους ιδιώτες επενδυτές να αναπροσανατολίσουν τις επενδύσεις προς πιο βιώσιμες τεχνολογίες και επιχειρήσεις. Η ταξινόμια θα συμβάλλει ώστε η ΕΕ να αποκτήσει ηγετική θέση παγκοσμίως στον καθορισμό προτύπων για τη βιώσιμη χρηματοδότηση. Η ταξινόμια μπορεί να είναι πολύ χρήσιμο εργαλείο στο πλαίσιο των αξιολογήσεων των κρατικών ενισχύσεων της ΕΕ. Όταν τα μέτρα πληρούν τις απαιτήσεις της ταξινόμησης, η αξιολόγηση των κρατικών ενισχύσεων θα μπορεί να απλουστεύεται. Ειδικότερα, κατά την εξισορρόπηση των θετικών και αρνητικών συνεπειών της ενίσχυσης, η Επιτροπή θα δίνει ιδιαίτερη προσοχή στην τήρηση της αρχής της «μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης».

Ωστόσο, υπάρχουν και άλλοι όροι των κανόνων ανταγωνισμού που θα πρέπει να εφαρμόζονται προκειμένου να διασφαλίζεται π.χ. ότι η ενίσχυση είναι αναγκαία και αναλογική (για παράδειγμα, η ταξινόμια χαρακτηρίζει την ανανεώσιμη ενέργεια ως βιώσιμη και, στη συνέχεια, οι κανόνες ανταγωνισμού απαιτούν εν γένει τη στήριξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μέσω ανταγωνιστικών διαδικασιών υποβολής προσφορών). Σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί επίσης να χορηγείται στήριξη σε έργα που δεν πληρούν τα πρότυπα που ορίζονται στην ταξινόμια, εφόσον οι θετικές τους επιπτώσεις είναι δικαιολογημένες και αποφεύγεται ο εγκλωβισμός σε μη βιώσιμες δραστηριότητες.

Πώς μπορούν οι CEEAG να συμβάλουν στην αντιμετώπιση των υψηλών τιμών ενέργειας;

Οι τρέχουσες υψηλές τιμές ενέργειας στην Ευρώπη είναι κυρίως αποτέλεσμα των παγκόσμιων μοντέλων προσφοράς και ζήτησης στην αγορά φυσικού αερίου, εν μέρει λόγω της παγκόσμιας οικονομικής ανάκαμψης.

Στις 13 Οκτωβρίου, η Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση σχετικά με την [αντιμετώπιση της αύξησης των τιμών της ενέργειας με παράλληλη υλοποίηση της πράσινης μετάβασης](#), στην οποία περιγράφονται τα κύρια εργαλεία που διαθέτουν τα κράτη μέλη για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης, καθώς και ο

τρόπος με τον οποίο η Επιτροπή μπορεί να τα στηρίξει στο πλαίσιο αυτό. Τον [Δεκέμβριο του 2021](#), σε συνέχεια της ανακοίνωσης της 13ης Οκτωβρίου και κατόπιν αιτήματος των κρατών μελών, η Επιτροπή πρότεινε τη **βελτίωση της ανθεκτικότητας του συστήματος αερίου και την ενίσχυση των υφιστάμενων διατάξεων για την ασφάλεια του εφοδιασμού.**

Ο καλύτερος τρόπος για να μειωθεί το ενεργειακό κόστος μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα είναι η μείωση της εξάρτησης της ΕΕ από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων και άρα η επιτάχυνση της ενεργειακής μετάβασης προς ένα ενεργειακά αποδοτικό σύστημα ηλεκτρικής ενέργειας που θα βασίζεται σε ανανεώσιμες πηγές. Οι CEEAG υποστηρίζουν αυτόν τον στόχο. Για παράδειγμα, οι CEEAG καλύπτουν μέτρα στήριξης που βοηθούν τις επιχειρήσεις να προσαρμοστούν γρήγορα και να συμμετάσχουν πλήρως στην ενεργειακή μετάβαση. Αυτό περιλαμβάνει π.χ. τη στήριξη μέτρων απανθρακοποίησης ή μέτρων για την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης, που μειώνουν τις επιπτώσεις της αύξησης των τιμών της ηλεκτρικής ενέργειας ή του αερίου για τις επιχειρήσεις.

Το δίκαιο του ανταγωνισμού επιτρέπει σειρά μέτρων που τα κράτη μέλη μπορούν να λάβουν χωρίς να στρεβλώνουν αδικαιολόγητα τον ανταγωνισμό στην αγορά. Σε αυτά περιλαμβάνονται μέτρα άμεσης στήριξης των πλέον ευάλωτων και ενεργειακά φτωχών, με τη μορφή παροχών ή επιδομάτων ενέργειας. Επίσης, τυχόν μέτρα γενικού χαρακτήρα, από τα οποία επωφελούνται όλοι οι καταναλωτές επί ίσοις όροις, δεν συνιστούν κρατική ενίσχυση. Τέτοια μη επιλεκτικά μέτρα μπορούν να είναι π.χ. η γενική μείωση φόρων ή εισφορών ή η εφαρμογή ενός μειωμένου συντελεστή στην προμήθεια φυσικού αερίου, ηλεκτρικής ενέργειας ή τηλεθέρμανσης.

Πώς προωθούν οι CEEAG την ανάπτυξη κοινοτήτων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και άλλων μικρότερων φορέων;

Οι κοινότητες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και άλλοι μικροί φορείς διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, όπως αναγνωρίζεται επίσης στην αναδιατυπωμένη [οδηγία για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας](#) (ΑΠΕ II). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι CEEAG παρέχουν πρόσθετη ευελιξία στους εν λόγω φορείς, επιτρέποντας στα κράτη μέλη να εξαιρούν από την απαίτηση ανταγωνιστικής διαδικασίας υποβολής προσφορών τα έργα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κάτω των 6 Megawatt (MW) εγκατεστημένης ισχύος που ανήκουν σε κοινότητες και σε ΜΜΕ. Οι κοινότητες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις μπορούν επίσης να αναπτύσσουν έργα αιολικής ενέργειας έως 18 MW χωρίς ανταγωνιστική διαδικασία υποβολής προσφορών.

Γενικότερα, όταν εφαρμόζεται ανταγωνιστική διαδικασία υποβολής προσφορών, οι CEEAG επιτρέπουν στα κράτη μέλη να σχεδιάζουν τους διαγωνισμούς κατά τρόπο που να ενισχύει τη συμμετοχή των ενεργειακών κοινοτήτων, για παράδειγμα με τη μείωση των απαιτήσεων προεπιλογής.

Οι ΜΜΕ και οι μικρές επιχειρήσεις μεσαίας κεφαλαιοποίησης μπορούν επίσης να επωφεληθούν από ενισχύσεις όταν παρέχουν μέτρα βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης στο πλαίσιο συμβάσεων ενεργειακής απόδοσης, είτε για κτίρια είτε για βιομηχανικές δραστηριότητες. Επιπλέον, η ένταση των ενισχύσεων μπορεί να αυξηθεί κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες για μικρές επιχειρήσεις ή κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες για μεσαίες επιχειρήσεις για ορισμένες κατηγορίες ενισχύσεων, όπως οι ενισχύσεις για βελτιώσεις της ενεργειακής απόδοσης κτιρίων, οι ενισχύσεις για την αγορά οχημάτων μηδενικών εκπομπών και την ανάπτυξη υποδομών επαναφόρτισης και ανεφοδιασμού, οι ενισχύσεις για την αποδοτική χρήση των πόρων, οι ενισχύσεις για την πρόληψη ή τη μείωση της ρύπανσης πλην των αερίων του θερμοκηπίου, καθώς και για μελέτες ή συμβουλευτικές υπηρεσίες σε θέματα που αφορούν το κλίμα, την προστασία του περιβάλλοντος και την ενέργεια.

Γιατί δεν καλύπτεται η πυρηνική ενέργεια από τις κατευθυντήριες γραμμές;

Οι CEEAG ευθυγραμμίζονται με τις προηγούμενες κατευθυντήριες γραμμές (Κατευθυντήριες γραμμές για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας - ΚΓΕΠΕ, 2014) και, ως εκ τούτου, δεν εφαρμόζονται στην πυρηνική ενέργεια. Τούτο διότι η στήριξη της πυρηνικής ενέργειας αφορά γενικά περιορισμένο αριθμό πολύ μεγάλων έργων, είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη από άποψη ασφάλειας, πρέπει από νομική άποψη να λαμβάνει υπόψη ιδίως τη Συνθήκη Ευρατόμ και, ως εκ τούτου, απαιτεί κατά περίπτωση αξιολόγηση. Ωστόσο, οι κρατικές ενισχύσεις για την πυρηνική ενέργεια μπορούν να εγκριθούν απευθείας βάσει της Συνθήκης και της Συνθήκης Ευρατόμ.

Ενώ η στήριξη για την πυρηνική ενέργεια δεν καλύπτεται αυτή καθαυτή από τις CEEAG, η στήριξη για την παραγωγή άλλων πηγών ενέργειας με βάση την πυρηνική ενέργεια, π.χ. υδρογόνο χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών που παράγεται με χρήση πυρηνικής ενέργειας, είναι δυνατή βάσει των κατευθυντήριων γραμμών, εφόσον τα έργα αυτά επιτυγχάνουν μείωση των εκπομπών και δεν οδηγούν σε αυξημένη ζήτηση για ηλεκτρική ενέργεια παραγόμενη από ορυκτά καύσιμα.

Καλύπτουν οι CEEAG τις ενισχύσεις για την παραγωγή προϊόντων που συμβάλλουν στην πράσινη μετάβαση (π.χ. οχήματα μηδενικών εκπομπών, ηλεκτρολυτικές κυψέλες κ.λπ.);

Οι CEEAG δεν καλύπτουν τις ενισχύσεις για την κατασκευή φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων, μηχανημάτων ή μεταφορικών μέσων.

Όπως αναγνωρίζεται και στις προηγούμενες κατευθυντήριες γραμμές (ΚΓΕΠΕ, 2014), οι περιβαλλοντικές ενισχύσεις προκαλούν κατά γενικό κανόνα λιγότερες στρεβλώσεις και είναι περισσότερο αποτελεσματικές όταν χορηγούνται στον καταναλωτή ή χρήστη φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων και όχι στον παραγωγό ή κατασκευαστή του φιλικού προς το περιβάλλον προϊόντος. Η παροχή βοήθειας στον παραγωγό ή τον κατασκευαστή του φιλικού προς το περιβάλλον προϊόντος δεν συνεπάγεται αφ' εαυτής περιβαλλοντικό όφελος· περιβαλλοντικό όφελος υφίσταται μόνο εάν και όταν τα εν λόγω προϊόντα υποκαθιστούν πιο ρυπογόνες εναλλακτικές λύσεις. Ωστόσο, με τη δημιουργία των κατάλληλων ευνοϊκών συνθηκών για τη στήριξη, οι CEEAG είναι πιθανό να τονώσουν έμμεσα τη ζήτηση πιο οικολογικών προϊόντων. Για παράδειγμα, η στήριξη για την αγορά ηλεκτρικών οχημάτων και/ή την ανάπτυξη υποδομών επαναφόρτισης για ηλεκτρικά οχήματα είναι πιθανό να αυξήσει τη ζήτηση για τα εν λόγω οχήματα στην αγορά.

Επιπλέον, τα κράτη μέλη δύνανται να χορηγούν περιβαλλοντικές ενισχύσεις σε εταιρείες για την ενίσχυση του επιπέδου περιβαλλοντικής προστασίας των μεταποιητικών τους δραστηριοτήτων. Οι παραγωγοί και οι κατασκευαστές μπορούν επίσης να λάβουν ενισχύσεις για την ανάπτυξη νέων φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων για την έρευνα, την ανάπτυξη και την καινοτομία (E & A & K) (ΓΚΑΚ ή πλαίσιο E & A & K).

Μπορούν τα ορυκτά καύσιμα να υποστηριχθούν στο πλαίσιο των CEEAG;

Οι CEEAG διασφαλίζουν τη συνοχή με τους στόχους της Ένωσης για το κλίμα, συμβάλλοντας στη σταδιακή κατάργηση της δυνατότητας επιδοτήσεων για τα ορυκτά καύσιμα. Για τα πλέον ρυπογόνα ορυκτά καύσιμα, οι κατευθυντήριες γραμμές προβλέπουν ότι είναι απίθανη η θετική αξιολόγηση από την Επιτροπή βάσει των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις, λόγω των αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεών τους.

Όσον αφορά το φυσικό αέριο, η Επιτροπή αναγνωρίζει τον ρόλο του σε μια μεταβατική περίοδο. Οι κρατικές ενισχύσεις για έργα που αφορούν φυσικό αέριο υπόκεινται σε σημαντικές διασφαλίσεις προς εξασφάλιση της συμβατότητας με τους κλιματικούς στόχους της ΕΕ για το 2030 και το 2050. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό η στήριξη του φυσικού αερίου να μην οδηγεί σε φαινόμενα εγκλωβισμού. Για παράδειγμα, οι μεγάλες επενδύσεις κεφαλαίου σε συγκεκριμένη ρυπογόνο τεχνολογία είναι απίθανο να παράσχουν κίνητρα στον φορέα εκμετάλλευσης να στραφεί βραχυπρόθεσμα σε λιγότερο ρυπογόνο τεχνολογία. Ως εκ τούτου, τα μέτρα που περιλαμβάνουν νέες επενδύσεις σε φυσικό αέριο είναι απίθανο να αξιολογηθούν θετικά βάσει των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις, εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί σαφώς ότι οι επενδύσεις είναι συμβατές με τους κλιματικούς στόχους της Ένωσης για το 2030 και το 2050.

Η απαίτηση αυτή διαμορφώνεται ανάλογα με το είδος των επενδύσεων. Για παράδειγμα, για τις υποδομές φυσικού αερίου, οι επενδύσεις θα πρέπει να είναι κατάλληλες για το υδρογόνο και τα αέρια από ανανεώσιμες πηγές. Για την παραγωγή ενέργειας ενδέχεται να απαιτούνται πρόσθετες δεσμεύσεις (βλ. επόμενη ερώτηση).

Πώς θα αξιολογεί η Επιτροπή κατά πόσον οι επενδύσεις σε ορυκτά καύσιμα είναι συμβατές με τους κλιματικούς στόχους για το 2030 και το 2050;

Η Επιτροπή μπορεί να απαιτήσει δεσμεύσεις για να διασφαλίσει ότι αποφεύγεται ο εγκλωβισμός στα ορυκτά καύσιμα και ότι οι εγκαταστάσεις ορυκτών καυσίμων είναι συμβατές με τους στόχους για το 2030 και το 2050. Τούτο μπορεί να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, δεσμεύσεις που σχετίζονται με τη μελλοντική ανάπτυξη της δέσμευσης και αποθήκευσης διοξειδίου του άνθρακα (CCS), την αντικατάσταση του φυσικού αερίου με πράσινο αέριο, ή χρονοδιάγραμμα κλεισίματος της εγκατάστασης.

Οι CEEAG περιλαμβάνουν διασφαλίσεις όπως η απαίτηση δημόσιας διαβούλευσης και ο ποσοτικός προσδιορισμός του κόστους μείωσης των εκπομπών CO₂. Γιατί είναι απαραίτητες;

Οι διασφαλίσεις αυτές εγγυώνται τη διαφάνεια και τη συμμετοχικότητα, συμβάλλοντας έτσι στην οικονομική αποδοτικότητα. Οι διασφαλίσεις αυτές είναι επίσης σημαντικές για να εξασφαλιστεί ότι η αυξημένη ευελιξία και το αυξημένο ποσό των ενισχύσεων που επιτρέπονται στο πλαίσιο των CEEAG κατευθύνονται αποτελεσματικά εκεί όπου υπάρχει ανάγκη να βελτιωθεί η προστασία του περιβάλλοντος, ότι περιορίζονται στο αναγκαίο μέτρο προς επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων και ότι δεν στρεβλώνουν αδικαιολόγητα τον ανταγωνισμό ή την ακεραιότητα της εσωτερικής αγοράς. Επιπλέον, ορισμένες από τις διασφαλίσεις —για παράδειγμα η απαίτηση δημόσιας διαβούλευσης— ισχύουν μόνο για καθεστώτα ή έργα που υπερβαίνουν συγκεκριμένο προϋπολογισμό, ώστε να αποφεύγονται υπερβολικές επιβαρύνσεις για τους μικρότερους αιτούντες ενίσχυση ή για απλά μέτρα. Η απαίτηση ποσοτικού προσδιορισμού του περιβαλλοντικού οφέλους του μέτρου είναι σημαντική για την αύξηση της ευαισθητοποίησης όσον αφορά τη σχέση ποιότητας/τιμής των διαφόρων προσεγγίσεων

απανθρακοποίησης.

Τα κράτη μέλη θα έχουν χρόνο να προσαρμοστούν σε αυτές τις νέες απαιτήσεις, οι οποίες δεν θα αρχίσουν να ισχύουν πριν από τον Ιούλιο του 2023.

Πώς διευκολύνουν οι CEEAG τον απαραίτητο εξηλεκτρισμό των βιομηχανιών;

Η Επιτροπή έχει πλήρη επίγνωση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι βιομηχανίες όσον αφορά την επίτευξη των στόχων της Πράσινης Συμφωνίας. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι κατευθυντήριες γραμμές αυξάνουν τις δυνατότητες χορήγησης ενισχύσεων για την απανθρακοποίηση της βιομηχανίας, μεταξύ άλλων μέσω του εξηλεκτρισμού των διαδικασιών παραγωγής. Οι CEEAG προβλέπουν πρόσθετη ευελιξία για διάφορα μέσα ενίσχυσης, καθιστούν δυνατή τη χορήγηση ενισχύσεων για το πλήρες πρόσθετο κόστος πιο φιλικών προς το περιβάλλον δραστηριοτήτων και καλύπτουν ευρύτερο φάσμα τεχνολογιών προς επίτευξη των στόχων της Πράσινης Συμφωνίας. Ωστόσο, όπου υποστηρίζεται ο εξηλεκτρισμός, είναι σημαντικό να διασφαλίζεται ότι λαμβάνονται δεόντως υπόψη οι εκπομπές από την ηλεκτρική ενέργεια που χρησιμοποιείται για την κάλυψη της πρόσθετης ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας.

Στο πλαίσιο αυτό, οι νέοι κανόνες για τη μείωση των εισφορών ηλεκτρικής ενέργειας (βλ. ερώτηση κατωτέρω) επιδιώκουν την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της στήριξης των προσπαθειών των ενεργοβόρων χρηστών να εξηλεκτρίσουν τις βιομηχανικές διαδικασίες τους, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι υπάρχουν και τα κατάλληλα κίνητρα για την ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης.

Οι τεχνολογικά ουδέτερες ανταγωνιστικές διαδικασίες υποβολής προσφορών θα ευνοούν τις καθιερωμένες τεχνολογίες έναντι των καινοτόμων;

Οι ανταγωνιστικές διαδικασίες υποβολής προσφορών συνέβαλαν στη μείωση της τιμής των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ευνοώντας την υιοθέτηση αποδοτικότερων τεχνολογιών, όπως η αιολική και η ηλιακή ενέργεια. Επιπλέον, οι ανταγωνιστικές διαδικασίες υποβολής προσφορών μπορούν να μειώσουν τον κίνδυνο υπεραντιστάθμισης, εξασφαλίζοντας έτσι την καλύτερη σχέση ποιότητας/τιμής για τους φορολογούμενους. Για τους λόγους αυτούς, η ανταγωνιστική διαδικασία υποβολής προσφορών θα είναι ο εξ ορισμού μηχανισμός χορήγησης ενίσχυσης για τις περισσότερες ενότητες των CEEAG. Όπου είναι δυνατόν, ενθαρρύνονται ανοιχτοί διαγωνισμοί σε συγκρίσιμους τομείς και τεχνολογίες.

Ωστόσο, οι κατευθυντήριες γραμμές παρέχουν επίσης έναν ανοικτό κατάλογο περιπτώσεων που δικαιολογούν διαγωνισμούς που αφορούν συγκεκριμένες τεχνολογίες. Σε αυτές περιλαμβάνονται θέματα δικτύου, οι αποδεδειγμένες μακροπρόθεσμες δυνατότητες μιας τεχνολογίας, η οικονομική αποδοτικότητα και άλλοι περιβαλλοντικοί στόχοι. Επιπλέον, σε περιπτώσεις στις οποίες το δίκαιο της Ένωσης θεσπίζει ειδικούς τομεακούς ή τεχνολογικούς στόχους (π.χ. για την ενεργειακή απόδοση βάσει της οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση ή για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας βάσει της οδηγίας για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας) ή όταν είναι αναγκαία η επίδειξη νέων τεχνολογιών, οι CEEAG παρέχουν στα κράτη μέλη ευελιξία για τον σχεδιασμό πιο στοχευμένων μέτρων.

Τι είναι το «έλλειμμα χρηματοδότησης»;

Το έλλειμμα χρηματοδότησης αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του κόστους και των εσόδων μιας δραστηριότητας που συμβάλλει στην επίτευξη υψηλότερων κλιματικών, ενεργειακών ή περιβαλλοντικών προτύπων σε σύγκριση με το κόστος και τα έσοδα μιας παρόμοιας, λιγότερο φιλικής προς το περιβάλλον δραστηριότητας που θα πραγματοποιούνταν χωρίς την ενίσχυση. Ως εκ τούτου, το έλλειμμα χρηματοδότησης ορίζει την ελάχιστη ενίσχυση που απαιτείται ως κίνητρο για την πραγματοποίηση της ενισχυόμενης δραστηριότητας.

Ειδικά τμήματα/τομείς των κατευθυντήριων γραμμών

Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Πώς στηρίζουν οι CEEAG την ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας;

Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας εξακολουθούν να είναι πάντοτε σημαντικές για την επίτευξη των φιλόδοξων στόχων της ΕΕ για το κλίμα. Για να δοθεί η δυνατότητα στα κράτη μέλη να στηρίξουν όλες τις τεχνολογίες και τις προσεγγίσεις που μπορούν να συμβάλουν στην Πράσινη Συμφωνία και να διασφαλιστεί ότι οι κατευθυντήριες γραμμές είναι όσο το δυνατόν πιο ανθεκτικές στον χρόνο, οι νέες κατευθυντήριες γραμμές περιλαμβάνουν διατάξεις που καλύπτουν ρητά τη στήριξη για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Τα κράτη μέλη μπορούν να αναπτύξουν ειδικά καθεστώτα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για να συμβάλουν στην επίτευξη των στόχων της ΕΕ για τις εν λόγω πηγές ενέργειας και να στηρίξουν συγκεκριμένες τεχνολογίες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις περιπτώσεις που με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται χαμηλότερο κόστος ή άλλα οφέλη για την απόδοση ή το περιβάλλον.

Ενεργειακές και περιβαλλοντικές επιδόσεις των κτιρίων

Πώς διευκολύνουν οι CEEAG τη στήριξη της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων;

Οι CEEAG περιλαμβάνουν ειδικό τμήμα για τις ενεργειακές και περιβαλλοντικές επιδόσεις των κτιρίων, στο οποίο προβλέπεται η απλουστευμένη αξιολόγηση, ιδίως όσον αφορά τον καθορισμό των επιλέξιμων δαπανών. Επιπλέον, οι CEEAG παρέχουν στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να συνδυάζουν τις ενισχύσεις για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων με ενισχύσεις για οποιοδήποτε άλλες επενδύσεις που βελτιώνουν τις ενεργειακές ή περιβαλλοντικές επιδόσεις τους, υπό την προϋπόθεση ότι οι ενισχύσεις οδηγούν σε ελάχιστο επίπεδο εξοικονόμησης ενέργειας. Επιπλέον, τα μέτρα ενίσχυσης που οδηγούν σε φιλόδοξη εξοικονόμηση ενέργειας είναι επιλέξιμα για πράσινη πρωτοδοτήση. Τέλος, το τμήμα περιλαμβάνει ειδικούς κανόνες σχετικά με τις ενισχύσεις ρευστότητας σε εταιρείες ενεργειακών υπηρεσιών (ΕΕΥ) για τη διευκόλυνση της σύναψης συμβάσεων ενεργειακής απόδοσης.

Καθαρή κινητικότητα

Τι προβλέπουν οι CEEAG την καθαρή κινητικότητα;

Οι κρατικές ενισχύσεις για την αγορά καινούργιων οχημάτων μεταφοράς και για τη μετασκευή οχημάτων θα μπορούσαν ήδη να εγκριθούν βάσει των προηγούμενων κατευθυντήριων γραμμών (κατευθυντήριες γραμμές για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας - ΚΓΕΠΕ 2014). Οι CEEAG εισάγουν τέσσερα νέα στοιχεία:

- **αυστηρότερες απαιτήσεις προκειμένου τα οχήματα να θεωρούνται «καθαρά».** Δεν θα διατίθενται πλέον ενισχύσεις για οριακές βελτιώσεις του επιπέδου εκπομπών CO₂ ή άλλων ρύπων.
- **λεπτομερή καθοδήγηση προς τα κράτη μέλη** ώστε να βοηθηθούν στον σχεδιασμό των οικείων μέτρων στήριξης και, στο πλαίσιο αυτό, να διευκολύνουν τη χρήση οχημάτων μηδενικών και χαμηλών εκπομπών και την ανάπτυξη των αναγκαίων υποδομών για τη λειτουργία τους. Οι νέοι κανόνες αποσαφηνίζουν επίσης ότι μπορούν να χορηγούνται ενισχύσεις για τον οικολογικό προσανατολισμό όλων των τρόπων μεταφοράς, συμπεριλαμβανομένων των αεροπορικών μεταφορών, και προβλέπουν ειδικές διατάξεις που καλύπτουν τα ειδικά χαρακτηριστικά των διαφόρων τρόπων μεταφοράς.
- **αυξημένη ευελιξία** για τα κράτη μέλη όσον αφορά τον καθορισμό των επιλέξιμων δαπανών και του ποσού της στήριξης που απαιτείται.
- **ευρύτερο πεδίο εφαρμογής**, με ένα νέο τμήμα σχετικά με τις **ενισχύσεις για την ανάπτυξη υποδομών επαναφόρτισης και ανεφοδιασμού για όλους τους τρόπους μεταφοράς.** Αυτό θα συμβάλει στην αύξηση του επιπέδου ασφάλειας δικαίου για τα κράτη μέλη και τα ενδιαφερόμενα μέρη και θα διευκολύνει τα μέτρα στήριξης των κρατών μελών σε αυτόν τον σημαντικό τομέα.

Αποδοτική χρήση των πόρων

Σε τι αναφέρεται το κεφάλαιο για την αποδοτική χρήση των πόρων; Στηρίζει τα πράσινα προϊόντα;

Το κεφάλαιο σχετικά με τις ενισχύσεις για την αποδοτική χρήση των πόρων έχει αναθεωρηθεί εκτενώς προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις της διασφάλισης της μετάβασης προς μια κυκλική οικονομία.

Εξακολουθεί να είναι δυνατή η χορήγηση κρατικών ενισχύσεων για τη διαχείριση των αποβλήτων, δηλαδή ενισχύσεων για τη συλλογή, τη διαλογή και την επεξεργασία των αποβλήτων. Παράλληλα, οι CEEAG περιλαμβάνουν επίσης ειδικές διατάξεις σχετικά με τις ενισχύσεις για τη μείωση, την πρόληψη, την προετοιμασία για επαναχρησιμοποίηση, την ανάκτηση και την ανακύκλωση αποβλήτων και άλλων προϊόντων, καθώς και τις ενισχύσεις για άλλες επενδύσεις που βελτιώνουν την αποδοτική χρήση των πόρων κατά τις διαδικασίες παραγωγής, μειώνοντας την ποσότητα των πόρων που καταναλώνονται ή αντικαθιστώντας τις πρωτογενείς πρώτες ύλες με δευτερογενείς πρώτες ύλες.

Το εν λόγω τμήμα δεν καλύπτει τις ενισχύσεις για την παραγωγή πράσινων προϊόντων (βλ. ανωτέρω). Αντίθετα, στόχος των ενισχύσεων για την αποδοτική χρήση των πόρων είναι να δοθούν κίνητρα στους οικονομικούς φορείς να μειώσουν την ποσότητα των αποβλήτων που παράγουν, να χρησιμοποιούν λιγότερους πόρους, να επαναχρησιμοποιούν και να ανακυκλώνουν καλύτερα τα υλικά, να αυξήσουν τη χρήση ανακυκλωμένων υλικών και υλικών βιολογικής προέλευσης και, γενικά, να στραφούν σε πιο αποδοτικές ως προς τους πόρους και φιλικές προς το περιβάλλον διαδικασίες παραγωγής.

Ασφάλεια του εφοδιασμού σε ηλεκτρική ενέργεια

Τι έχει αλλάξει σε σύγκριση με τις ΚΓΕΠΕ του 2014;

Οι CEEAG εισάγουν ορισμένες διασαφηνίσεις για την καλύτερη ευθυγράμμιση των κανόνων για την ασφάλεια του εφοδιασμού με τον [κανονισμό για την ηλεκτρική ενέργεια του 2019](#) και για την επεξήγηση του τρόπου με τον οποίο οι κανόνες εφαρμόζονται σε διάφορα πιθανά μέτρα για την ασφάλεια του εφοδιασμού, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων που σχετίζονται με τα προβλήματα περιφερειακής ασφάλειας εφοδιασμού που προκαλούνται από την ανεπάρκεια του δικτύου.

Οι κανόνες περιορίζουν επίσης περαιτέρω τη δυνατότητα παροχής στήριξης για ορυκτά καύσιμα στο πλαίσιο μέτρων ασφάλειας του εφοδιασμού, και επιτρέπουν στα κράτη μέλη να εισάγουν περιβαλλοντικά κριτήρια στα μέτρα ασφάλειας του εφοδιασμού τους, ώστε να διασφαλίζεται ότι η στήριξη στοχεύει σε βιώσιμες δραστηριότητες.

Ενεργοβόροι χρήστες

Γιατί επιτρέπει η Επιτροπή τη στήριξη των ενεργοβόρων βιομηχανιών υπό τη μορφή της μείωσης των εισφορών στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας;

Η Επιτροπή επιτρέπει μειώσεις σε ορισμένες εισφορές στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας μόνο για τις βιομηχανίες που έχουν χαρακτηριστεί ως υψηλής έντασης ηλεκτρικής ενέργειας και ταυτόχρονα είναι ανοικτές στο διεθνές εμπόριο. Λόγω των δύο αυτών παραγόντων, το κόστος της ηλεκτρικής ενέργειας μπορεί να διαδραματίζει ρόλο σε πιθανές αποφάσεις μετεγκατάστασης. Εάν τέτοιες επιχειρήσεις αποφασίσουν να οργανώσουν την παραγωγή τους εκτός της ΕΕ, συνήθως μετακινούνται σε χώρες με χαμηλότερα περιβαλλοντικά πρότυπα. Επιπλέον, η στροφή στην ηλεκτρική ενέργεια στις βιομηχανικές διεργασίες αποτελεί έναν πολλά υποσχόμενο τρόπο για να απαλλαχθούν ορισμένοι από αυτούς τους τομείς από τις ανθρακούχες εκπομπές. Ως εκ τούτου, η μείωση των εισφορών απανθρακοποίησης για τους ιδιαίτερα εκτεθειμένους τομείς μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για τον εξηλεκτρισμό των βιομηχανικών διεργασιών τους.

Τέλος, οι νέοι κανόνες απαιτούν επίσης οι μειώσεις των εισφορών να εξαρτώνται από τη δέσμευση των δικαιούχων να μειώσουν το αποτύπωμα άνθρακα, είτε μέσω μέτρων ενεργειακής απόδοσης, είτε μέσω της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας χωρίς ανθρακούχες εκπομπές, είτε μέσω επενδύσεων σε τεχνολογίες αιχμής που μειώνουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου.

Οι νέες κατευθυντήριες γραμμές κωδικοποιούν την υφιστάμενη πρακτική βάσει της οποίας μπορούν να χορηγούνται μειώσεις όχι μόνο για εισφορές που χρηματοδοτούν πολιτικές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αλλά και για όλες τις εισφορές που χρηματοδοτούν την απανθρακοποίηση και τις κοινωνικές πολιτικές. Από την άλλη πλευρά, δεν επιτρέπεται να χορηγούνται σε αυτή τη βάση μειώσεις από τις δαπάνες για την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας, όπως τα τέλη δικτύου. Οι συνιστώσες αυτές χρηματοδοτούν τις δαπάνες παραγωγής και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας με σταθερό και ασφαλή τρόπο. Οι τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας πρέπει να αντικατοπτρίζουν τις δαπάνες αυτές ώστε να παρέχουν αποτελεσματικά μηνύματα στους πελάτες, πράγμα που θα υπονομευόταν από επιλεκτικές μειώσεις των εν λόγω συνιστωσών τιμών.

Οι CEEAG επιτρέπουν την επέκταση της επιλεξιμότητας σε πρόσθετους τομείς και υποτομείς που συμμορφώνονται με τα κατώτατα όρια για την ένταση της ηλεκτρικής ενέργειας και του εμπορίου, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι τούτο βασίζεται σταθερά σε επαληθευμένα δεδομένα που είναι αντιπροσωπευτικά σε επίπεδο ΕΕ. Η δυνατότητα αυτή συμβάλλει στη δημιουργία ισότιμων όρων ανταγωνισμού σε τομείς και υποτομείς με παρόμοια χαρακτηριστικά.

Παύση της χρήσης άνθρακα, τύρφης και πετρελαιούχου σχιστόλιθου

Ποιο είναι το σκεπτικό για τη θέσπιση κανόνων σχετικά με τις ενισχύσεις για την παύση της χρήσης άνθρακα, τύρφης και πετρελαιούχου σχιστόλιθου;

Η απομάκρυνση από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με βάση τον άνθρακα, την τύρφη και τον πετρελαιούχο σχιστόλιθο αποτελεί μία από τις σημαντικότερες κινητήριες δυνάμεις της απανθρακοποίησης στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας στην ΕΕ, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία. Οι νέες κατευθυντήριες γραμμές θεσπίζουν κανόνες συμβατότητας για τα μέτρα που μπορούν να λάβουν τα κράτη μέλη προκειμένου να στηρίξουν για την πρόωρη παύση κερδοφόρων δραστηριοτήτων άνθρακα, τύρφης και πετρελαιούχου σχιστόλιθου.

Οι κατευθυντήριες γραμμές παρέχουν επίσης τη δυνατότητα χορήγησης ενισχύσεων για την κάλυψη των έκτακτων δαπανών που προκύπτουν από την παύση μη ανταγωνιστικών δραστηριοτήτων άνθρακα, τύρφης και πετρελαιούχου σχιστόλιθου. Οι ενισχύσεις αυτές μπορούν, για παράδειγμα, να χρησιμοποιηθούν για να χρηματοδοτηθούν αντισταθμιστικές συντάξεις ή η επαναπροσαρμογή και κατάρτιση των εργαζομένων ή δαπάνες που σχετίζονται με την αποκατάσταση πρώην μονάδων

ηλεκτροπαραγωγής και ορυχείων.

Στόχος των κανόνων αυτών είναι να παράσχουν ένα πλαίσιο για τον τρόπο αξιολόγησης των εν λόγω μέτρων από την Επιτροπή και να δώσουν κίνητρα στα κράτη μέλη προκειμένου να επιταχύνουν ή να διευκολύνουν τη διαδικασία παύσης, ώστε να διασφαλιστεί τόσο η ασφάλεια δικαίου όσο και η ασφαλής, δίκαιη και ισότιμη μετάβαση. Στις κατευθυντήριες γραμμές του 2014 για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας (ΚΓΕΠΕ) δεν υπήρχαν κανόνες συμβατότητας για τα εν λόγω μέτρα.

QANDA/22/566

Αρμόδιοι επικοινωνίας:

[Arianna PODESTA](#) (+32 2 298 70 24)

[Giulia ASTUTI](#) (+32 2 295 53 44)

Ερωτήσεις του κοινού: [Europe Direct](#) τηλεφωνικά [00 800 67 89 10 11](#) ή με [ηλεκτρονικό μήνυμα](#)